

Jos Walta:

Dat is de kunst!

Over kunstenaars, kunst en kinderen

Jos Walta is coördinator kunstzinnige vorming bij De Kempen schoolbegeleidingsdienst (SBD). Voor hem hebben kunstuitingen drie functies: ontspanning, activering en reflectie.

Ook in het (basis)onderwijs kan kunst deze functies vervullen. Walta vindt het belangrijk dat kinderen kennismaken met deze drie aspecten. In dit artikel beschrijft hij op welke manieren vorm kan worden gegeven aan kunstonderwijs op de basisschool.

Regelmatig werk ik, als schoolbegeleider, met leerkrachten in teamvergaderingen en cursussen. Elke bijeenkomst wordt ongeacht het onderwerp geopend en afgesloten met een gedicht, muziek, een poster, een fragment uit een (kinder)boek. Het gebruik daarvan zorgt voor een ontspannen begin van de bijeenkomst, richt de aandacht op het onderwerp en zet aan tot reflectie. Die drie functies vervullen kunstuitingen ook in mijn eigen leven en ik ben vrij om te kiezen aan welke functie ik de voorkeur geef. Wil ik mijn gedachten even verzetten, dan kijk ik naar een politiserie op tv. Toneel- en dansvoorstellingen bezoek ik om mezelf te activeren, op te laden door een mening te vormen en na te gaan welk gevoel er bij mij wordt opgeroepen. Het liefst wil ik er dan met anderen over praten. Zo lees ik ook boeken en bezoek tentoonstellingen. Af en toe zijn er uitschieters bij die me sterk aan het nadenken zetten na me het gevoel gegeven te hebben erdoor geraakt te zijn. Dan voel ik nieuwe energiestromen. Recentelijk gebeurde dat na het zien van de toneelvoorstelling *Franciska* door Het Toneelhuis uit Antwerpen, na het lezen van *De grote vrouw* van Meir Shalev en

Accordeonmisdaden van E. Annie Proulx. De maker van de kunstuiting; schrijver, regisseur, dichter, beeldend kunstenaar, schilder, choreograaf, componist, dirigent, of in het verlengde daarvan uitvoerende kunstenaars als toneelspelers, filmacteurs, dansers, musici hebben hun beweegredenen om dat product die vorm te geven. De kijkers, luisteraars, belevers doen dat ieder op hun eigen wijze. Zij interpreteren en beleven ieder vanuit het eigen referentiekader. Daarin schuilt mijns inziens de waardevolle functie van kunst. Het is een indirect communicatiemiddel. Je hoeft de maker niet per se te kennen om de kunstconfrontatie aan te gaan.

In het onderwijs kan kunst, net zoals in de maatschappij, boven beschreven functies vervullen. Leerkrachten hebben daarnaast de taak de leerlingen met deze functies kennis te laten maken en wel op een zodanige manier, dat aangesloten wordt bij de (kunst)ontwikkeling van de leerling. In de regio van De Kempen Schoolbegeleidingsdienst (SBD) zijn werkgroepen voor kunstzinnige vorming actief, die jaarlijks een kunstproject opzetten en uitvoeren. Daarin wordt de confrontatie met kunst verbonden met actief kunstzinnig bezig zijn. Hieronder beschrijf ik een voorbeeld van zo'n kunstproject.

Dat is de kunst

In 1998 vindt op een aantal basisscholen het project *Dat is de kunst* plaats, uitgewerkt door de Werkgroep Kunstzinnige Vorming Eersel.

Op iedere school wordt het project geopend met een presentatie door enkele teamleden. Er staat een ingepakt kunstwerk op het podium. Twee leerkrachten lezen het gedicht 'De bozbezbozzel' (C. Buddingh) voor en vragen de kinderen om te raden wat voor kunstwerk in het pak zou kunnen zitten. De kinderen denken dat het een eng beest is of een monster. Er blijkt een dier in te zitten, gemaakt van takken en gras.

Daarna brengt iedere groep een bezoek aan het gebouw van de Schoolbegeleidingsdienst (SBD) waar een tentoonstelling is ingericht. De werken, overwegend ruimtelijke, zijn door de werkgroepleden uitgezocht bij kunstuitleen De Krabbedans in Eindhoven. De kinderen mogen eerst zelf vrij rondkijken,

Kunst, om het in je vingers te krijgen!

Dit spelletje helpt je daar een handje bij. Je kunt het alleen spelen, maar met z'n tweeën is veel leuker.

Stel: Je komt in de buurt van een kunstwerk.

Onmiddellijk pak je dit spelletje en je doet je duim en wijsvinger van iedere hand in de flapjes.

Als er iemand bij je is vraag je om een getal te kiezen onder de tien.

Dit aantal keren ga je met het spelletje heen en weer.

Laat een van de vier mogelijkheden kiezen en open dat flapje.

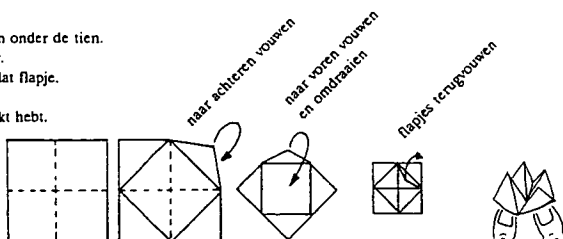
Je stelt de twee vragen en laat die beantwoorden.

Op de achterkant kun je schrijven waar je het gebruikt hebt.

Weet je wat ook al een hele kunst is?

Om dit spelletje te maken:

- Knip het grote vierkant af.
- Vouw het vierkant volgens de aanwijzingen.

[illegible]

Afbeelding 1: Kijkwijzer.

daarna krijgen ze een verhalende rondleiding. Het verhaal heeft als titel 'Huismonster gezocht' en is bedacht door een van de werkgroepleden. Aan de jongere kinderen leest de leerkracht of een ouder het verhaal voor, de oudere kinderen moeten het verhaal zelf in tweetallen lezen. Bij elk verhaalfragment moeten ze het bijbehorende beeld zoeken. Na de verhalende rondleiding bekijken de kinderen met een kijkwijzer nog eens enkele kunstwerken nader (zie afbeelding 1).

In de klas krijgen de kinderen daarna een diaserie te zien van beelden uit de openlucht-expositie 'Les Champs de la Sculpture' in Parijs. De dia's worden met een verhaal ingeleid. Een verhaal over een koning die wel eens zou willen weten wat de mensen in zijn rijk denken, waar ze van dromen, wat ze voelen. De eerste minister stelt voor om tien beeldhouwers uit te nodigen om een beeld van een mens te maken dat laat zien wat hij voelt, denkt of droomt. Er zijn echter maar negen kunstwerken te zien, want de tiende kunstenaar is ieder kind zelf. De andere zijn onder andere Alberto Giacometti, Cesar, Henri Laurens, Niki de St. Phalle, Lyn Chadwick en Joan Miro. Als de dia's voor de tweede keer getoond worden, stelt de leerkracht vragen als: Wat laat die persoon zien? Wat zou hij of zij zeggen? Hoe zou je aan de koning het beeld kunnen beschrijven? Ten slotte wordt ingegaan op de manier waarop zo'n beeld gemaakt is. Dat sluit mooi aan bij het volgende onderdeel uit het project: de video over de Eerselse beeldhouwer Arjen Bakermans, gemaakt door twee werkgroepleden. Met de kinderen wordt daarna de werkwijze van idee tot beeld op een rij gezet.

In de volgende fase van het project komt in iedere groep een kunstenaar op bezoek. Deze laat eigen werk zien, vertelt over de gehanteerde werkwijze en beantwoordt vragen van de kinderen. In de klas zijn in overleg met de kunstenaar al materialen verzameld. Onder leiding van de kunstenaar vindt een materiaalverkenning plaats: welke mogelijkheden kunnen kinderen zelf ontdekken en waar kan de kunstenaar behulpzaam bij zijn?

Hierna geeft de leerkracht de opdracht om een eigen beeld te maken. Daartoe wordt teruggegrepen op het verhaal van de koning.

Afbeelding 2: Monster van restmateriaal.

Omdat de tiende kunstenaar niet is komen opdagen vraagt de koning aan de kinderen om een beeld te maken. Door zijn zoontje Maximiliaan is hij bij het prentenboek *Max en de maximonsters* van Maurice Sendak uitgekomen. Die monsters lijken een beetje op Max. Zo'n beeld zou de koning nu graag van de kinderen willen hebben: een monster dat lijkt op het kind zelf. Dan kan hij alle beelden in zijn monstertuin zetten.

De bovenbouw krijgt een zelfde impuls, maar dan vanuit het verhaal 'Lievingsdier' uit *Griezelbus 2* van Paul van Loon.

De kinderen maken individueel schetsen van hun monster. Daarna gaat ieder aan de slag om het monster met behulp van het aanwezige materiaal uit te voeren. De werkgroep heeft voorgesteld om verrassende materialen te kiezen: restmaterialen, voorwerpen die je anders kunt gebruiken, takken, stoffen, gips, kippengaas, stenen, touwtjes, latjes, kranten. Bij elk gemaakt beeld wordt een verhaal bedacht en opgeschreven (zie afbeelding 2).

Elke school maakt haar eigen monstertuin.

Daarnaast wordt er door elke groep een beeld gekozen voor de gezamenlijke slot-tentoonstelling in het gebouw van de SBD. Met het voorlezen van *Max en de maxi-monsters* opent de burgemeester van Eersel, mevrouw Houben-Sipman de tentoonstelling.

Enkele reacties

In de schoolkrant van de Willibrordusschool schrijft Shukri uit groep 7:

'Het project van dit schooljaar gaat over kunst. Ieder klas heeft het over kunst. Er zijn laatst kunstenaars op school geweest. Ze legden uit hoe je kunst maakt en waar je het van kunt maken: wasco, brons, klei enzovoort.

Laatst was er een open dag op school en bijna iedereen kwam kijken. De klassen gingen naar het oude gemeentehuis en zagen daar allerlei soorten kunst. Zelf hebben de kinderen ook kunst gemaakt.'

In het verhaal van Julia Janse uit groep 6 over haar monster staat:

'Om drie uur werd Merel door een reusachtige hand wel twee meter uit haar bed geplukt. Ook Claudia werd door de hand meegepakt. Ze gilden en overal gingen lichten aan, maar Merel en Claudia zagen niets. Ze werden in een doek gewikkeld. Een minuut later werden ze weer uit de doek gehaald. Ze zagen een monster! Hij was helemaal van slijm, had scheve rologen, een mond met slijmdraden tussen dingen die lippen moesten voorstellen en handen met maar drie vingers. Het ergste was dat hij helemaal bedekt was met wratten.

Ze werden opgepakt en in een kerker gegooid. Merel zag lijken en 13 skeletten, maar achter op een bankje zag ze haar moeder naast een oude man. Merel vloog haar om de nek. Ze zag er verdrietig uit. «De buurvrouw is opgegeten,» zei ze, «door het monster. Ik was erbij toen ze levend verbrand werd.»'

In het Eindhovens Dagblad schrijft verslaggeefster Pythia Winia:

'Groep zes van de Jacobusschool had heel origineel een gezamenlijk werk gemaakt. «Wij hebben het monster in de voorraadkast gestopt,» vertelde woordvoerder Jan Maas met de hand op een kastje, «openen is voor eigen risico.» Lieke en Kim van de St. Jansschool hadden de pet van opa, de trui van oma en een tennisracket tot monster Sjakie gemaakt. Een grote speer stak dwars door het lichaam, bijeengehouden door gordijnhaken. De «Pagelstip»

van Kay en Lieke uit groep 5 van de St. Lucyschool blijkt een combinatie van een paard en een geit met stippen te zijn.

De werken zijn tot stand gekomen onder begeleiding van diverse kunstenaars uit de regio die op de scholen werkten met de kinderen. Een mooi project waar beginnend talent en gevorderde kunstenaars elkaar ontmoeten.'

Verslaggeefster Maria van Haperen schrijft in De Kempenaer:

'Harrie Hendriks, beeldend kunstenaar uit Dui-zel en oudleraar handvaardigheid aan het Rythoviuscollege, verzorgde de lessen op 't Busseltje. Hij is zeer te spreken over het aandachtige gehoor en de werklust van de jongelui, waarvan de leeftijd toch heel wat jonger is dan hij gewend was. Hendriks: «Ik ben een natuurfreak en had de opdracht gegeven dat ze takken en twijgen moesten verzamelen, waarmee een poort naar het volgend jaar gebouwd moest worden. We hebben gepraat over de Arc de Triomphe, poorten uit het verleden die voor de overwinning gemaakt zijn en wat ze dachten dat daar nou achter zou zitten. Het was bijna levensbeschouwelijk, prachtig, die kinderen werkten zich kapot.» Met opmerkelijk resultaat, zo is onder andere aan het begin van de tentoonstelling een object te zien met de diepzinnige titel «de gevangen gedachte». Ook Arjen Bakermans, kunstenaar en leraar handvaardigheid aan het Pius X in Bladel, is enthousiast over het project. «Die doelgroep, is sowieso gigantisch enthousiast. Ik moest iets vertellen over mijn eigen werk, waarom ik het maak, ook over het materiaal dat ik gebruik, keramiek, maar dat is niet echt makkelijk toegankelijk te maken voor kinderen.» Bakermans bedacht een spannende oplossing voor dat materiaalprobleem, hij ging met veren, schedels van beesten en stukken touw aan de slag.'

Een onverwacht vervolg: vrienden vertelden dat hun zoon Brecht (6 jaar) en dochter Anne (4 jaar) tijdens de vakantie aan het strand nog met het project bezig waren. Samen verzamelden ze materialen om er kunstwerken mee te bouwen (zie afbeelding 3).

Een interactieve benadering

De werkgroepen voor kunstzinnige vorming in de Kempen hanteren voor hun projecten een interactief projectmodel: het 'van een naar een ... model'. Bijvoorbeeld: van een

Afbeelding 3: Kunstproject op het strand.

dansvoorstelling naar een dansvoorstelling, van een film naar een film.

Op deze wijze wordt de receptieve kunstzinnige vorming gehanteerd als startpunt voor het zelf bezig zijn: de actieve kunstzinnige vorming. Door het doelgericht kijken en/of luisteren naar een tentoonstelling, een theater- of dansvoorstelling, een muziekuitlevering, een film, kunnen kinderen inspiratie opdoen om zelf aan de slag te gaan. Het inzetten van kunstenaars (beeldend kunstenaars, drama- of dansdocenten, muziekdocenten, etcetera) dient enerzijds als extra stimulans, anderzijds om ruimte te creëren voor de eigen fantasie en creativiteit van de kinderen. Het model bestaat uit de volgende fasen:

- Fase 1: motiverende start van het project;
- Fase 2: voorbereiding op een bezoek aan bijvoorbeeld een tentoonstelling of een voorstelling, het bezoek zelf, de nabespreking en verwerking van het bezoek;
- Fase 3: het kiezen van een onderwerp voor de eigen presentatie;
- Fase 4: ondersteunende activiteiten ten behoeve van vakspecifieke vaardigheden;
- Fase 5: vormgeving van de eigen presentatie;

- Fase 6: de presentatie in de vorm van een tentoonstelling, een toneelstuk, een ochtend van de poëzie, een dansoptreden.

Een dergelijk project vindt plaats binnen een tijdsbestek van drie tot vier weken, steeds in dezelfde periode van het jaar. De hele school werkt er aan mee, al worden er meestal verschillende voorstellingen voor onder-, midden-, en bovenbouw gekozen. Aangezien alle scholen in een gemeente in een werkgroep participeren, kan de presentatie aan het einde het karakter van een manifestatie krijgen in de vorm van een gezamenlijke slottentoonstelling, een uitwisseling tussen scholen van dans- of toneelpresentaties, een gezamenlijk optreden op een ochtend van de poëzie.

In de werkgroep zit van elk schoolteam een leerkracht en een ouder. De coördinatie berust bij mij, als coördinator kunstzinnige vorming van de schoolbegeleidingsdienst (SBD). De werkgroep komt vijf keer per jaar bij elkaar om invulling te geven aan het vierjarenplan waarin telkens een andere discipline centraal staat. Goedkopere en duurdere projecten wisselen elkaar af, aangezien er per leerling per jaar slechts f7,- beschikbaar is.

Door als scholen binnen een gemeente samen te werken ontstaan er nog meer voordelen. De gemeente is bereid deze projecten te subsidiëren, het aankopen van voorstellingen levert besparingen op, de weg naar cultureel centrum of theater wordt alvast ingeslagen, er kan gezamenlijk meer aan publiciteit worden gedaan. Als alle scholen meedoen, is de inzet van de scholen bij een dergelijk project groot.

Aan het werk

De eerste bijeenkomst van de werkgroep wordt besteed aan het selecteren van voorstellingen en dergelijke op basis van informatie die de SBD verzameld heeft of die werkgroepleden zijn tegengekomen. Werkgroepleden gaan voorstellingen bekijken en maken de definitieve keus. Het contracteren van de voorstellingen verloopt via de SBD. Vervolgens worden de fasen 2 tot en met 6 in grote lijnen geschetst. Eveneens wordt besproken of het voor fase 4 nodig is om kunstenaars of vakdocenten in een bepaalde groep in te zetten. De

uitwerking vindt plaats door de werkgroep- leden in subgroepjes, terwijl de SBD daartoe materiaal aanreikt bijvoorbeeld in de vorm van projectboekjes van andere werkgroepen.

De uitwerkingen worden besproken op de derde en vierde bijeenkomst. Dan worden ook afspraken gemaakt over fase 1: de introductie op schoolniveau en de presentatie aan het team. Bij dat laatste wordt bekeken of er een ondersteunende workshop door een vakdocent nodig is. In de vierde bijeenkomst wordt de titel van het project gekozen, wordt afgesproken wie de voorkaft ontwerpt, wie de vormgeving verzorgt en wanneer het materiaal bij de SBD wordt ingeleverd. De SBD zorgt voor het voorwoord, de inroostering van bezoeken aan voorstellingen en het drukken van de projectboekjes. De financiële afhandeling gebeurt ook door de SBD alsmede het opstellen van een evaluatieverslag. Dat laatste komt op de vijfde bijeenkomst aan de orde, evenals het bepalen van de invalshoek voor het nieuwe project. Naar goede gewoonte in De Kempen wordt hierna het projectjaar met een gezamenlijk etentje afgesloten.

Kunstenaars op school

In de afgelopen jaren hebben de werkgroepen voor kunstzinnige vorming in De Kempen op verschillende manieren gebruik gemaakt van kunstenaars. Er zijn diverse vormen waarop kunstenaars en kinderen met elkaar in contact kunnen komen. Op indirecte wijze kan dat bij voorbeeld middels een video-opname (er zijn uitstekende uitzendingen van *Het Klokhuis* beschikbaar) of een boek (vooral over kunstschilders zijn prachtige boeken uitgegeven). Met een klas kinderen op atelierbezoek gaan bij een kunstenaar is door- gaans haalbaar noch verantwoord. De ruimte is te klein en staat meestal vol met kwetsbare werkstukken en gevaarlijk gereedschap. Als het kan is het ook leuk. Pieter Mols beschrijft in *Kijken met kunst* (JSW-boek 3) hoe een groepje kinderen, voorbereid door de anderen, op bezoek gaat bij de Oirschotse kunstenaar Hans van Eerd. Het groepje maakt video-opnames en brengt verslag uit aan de hele groep. Twee leden van de werkgroep kunstzinnige vorming Eersel gaan samen met een aantal kinderen op galerie- en atelier-

bezoek bij kunstenaar Arjen Bakermans. Hun videoband wordt in het kader van het project *Dat is de kunst* op alle deelnemende scholen vertoond en besproken. Als onderdeel van het project *Beelden in Veldhoven* vaardigt elk van de veertig deelnemende groepen 7 en 8 twee leerlingen af naar een bijeenkomst met beeldend kunstenaar Joost van Santen, de maker van de spraakmakende rotondekunst in Veldhoven. Tevens is de verantwoordelijke gemeente- ambtenaar aanwezig. De kinderen worden op deze bijeenkomst voorbereid in de klas en brengen erna verslag uit. Er is voor deze vorm gekozen, omdat Joost van Santen geen tijd heeft om alle groepen afzonderlijk te bezoeken en er bovendien waarde wordt gehecht aan het overbrengen van informatie.

Over het algemeen komen er meer beeldend kunstenaars op school dan kunstenaars uit andere disciplines. Incidenteel verrichten dansers of toneelspelers na een voorstelling nog enig nawerk in de klas.

Dansgroep Ragebol bijvoorbeeld beëindigt haar voorstellingen door met kinderen bewegingen uit de voorstelling te herhalen. Een samenvatting van het gedante verhaal in bewegingen dus.

Als er een schrijver op school komt, (meestal een incidentele activiteit) bestaat het programma meestal uit voorlezen uit eigen werk, vertellen over het schrijven zelf, vragen van kinderen beantwoorden.

De confrontatie tussen kunstenaar en kinderen kent dus diverse invullingen waarbij kinderen in meer of mindere mate actief zijn betrokken:

- informatie geven en vragen beantwoorden geïllustreerd door voorbeelden van of uit eigen werk;
- vingeroefeningen doen met de kinderen naar aanleiding van getoond eigen werk;
- de kunstenaar zet zich als docent in om met kinderen te werken.

Andere voorbeelden

Op het driejaarlijks symposium 'Kind en kunst' in Zutphen waren andere, interessante voorbeelden van het samenwerken tussen een beeldend kunstenaar en een klas kinderen te zien. Er werd gedurende acht middagen sa-

mengewerkt, waarna het resultaat op de tentoonstelling te zien was. Enkele voorbeelden:

Petra Hartman kiest met de kinderen voor het thema 'Griezels en monsters'. Ieder kind neemt een knuffeldier mee dat veranderd wordt in een griezelig monster of een monsterlijke griezel. Daarna worden van de kinderen foto's gemaakt, waarop ieder kind zo eng mogelijk kijkt. Met de vervormde knuffels en deze griezelportretten maakt Petra Hartman een enge-knuffel-ketting, die als ruimtelijk werkstuk op de tentoonstelling hangt.

Erik Buijs gaat met de kinderen een beeldende dialoog aan in de vorm van simultaan kleien. Ieder kind maakt een beeld in klei. Erik vraagt naar de gemaakte keus en geeft daar een reactie op in klei. Op het door Erik Buijs gemaakte beeld, reageert de leerling weer met een tegenbeeld.

Lee Eun Young vraagt de kinderen een stoel mee te nemen en deze te versieren met zelf meegebrachte spulletjes. Op school kan er onderling geruild worden in materialen, waarna de stoel versierd kan worden. De een maakt er een verzameling van plaatjes en attributen van de favoriete voetbalclub van, de ander beeldt er een verhaal in uit.

Hester Oerlemans maakt met kinderen levensgrote poppen die een tweede 'ik' voorstellen. Een alter-ego, waaraan ze iets kunnen vragen of die dingen doet die ze zelf niet durven. De poppen zijn gemaakt van lakens gevuld met stro, worden aangekleed en krijgen een knuffelbaar gezicht. Ieder kind wordt met zijn tweede ik gefotografeerd.

Pieter Holstein maakt met de kinderen een keus uit de collecties van museum Henriette Polak en van het Stedelijk Museum. Hun keus wordt aangevuld met voorwerpen van de kinderen zelf of met een tekening.

Frank Bezemer laat de kinderen een maquette van hun dorp maken door een plekje of gebouw te kiezen dat voor hen een bijzondere betekenis heeft en dat na te bouwen.

In de meeste gevallen wordt geen aandacht besteed aan het werk van de kunstenaar zelf. Alleen Erik Buijs begint met het tonen van eigen werk. De andere kunstenaars richten zich vooral op het vormgeven en stimuleren van het werkproces met de kinderen. Hester Oerlemans komt als Dikke Dame de klas in om zich vervolgens van al die kledingstukken

te ontdoen. Petra Hartman zet haar eigen kwaliteiten ook in om de uiteindelijke Engeknuffel-ketting te maken, terwijl Erik Buijs tegelijk met de kinderen opwerkt.

Waarom kunstenaars op school?

Op veel scholen worden schrijvers en, minder vaak, illustratoren of beeldende kunstenaars uitgenodigd. In bepaalde situaties komen de dansers of toneelspelers nog even in de klas om met de kinderen een activiteit te doen. Voornamelijk wordt dat gestimuleerd door landelijke of provinciale projecten. Bij de Stichting sss (Schrijvers, School en Samenleving) kan een schrijver worden geboekt. Middels Kunstlokaal kan in Noord-Brabant een beroep worden gedaan op beeldende kunstenaars, drama- of dansdocenten.

Zonder stimulans van buitenaf zou de school zelf niet snel geneigd zijn om kunstenaars of kunstdocenten naar school te halen. Toch zijn er voldoende argumenten te vinden om dat wel te doen. De betekenis van kunst in relatie tot de drie genoemde functies moet dan wel door het schoolteam, de leerkrachten herkend en onderschreven worden. Dan pas is het zinvol om kunstenaars, scheppende of uitvoerende, in de klas te halen. Een kunstenaar kan de eigen begeestering voor het vak op de kinderen overbrengen, inzicht geven in het werkproces of de kinderen stimuleren om zelf actief bezig te zijn. Dat is een kunstenaar beter toevertrouwd dan de gemiddelde leerkracht, al behoeft de kunstenaar daartoe de nodige didactische en pedagogische kwaliteiten. In een gedegen voorbereiding en een gezamenlijke uitvoering kunnen zo beider sterke kanten benut worden.

Literatuur

Loon, P. van, *Griezelbus 2*. Tilburg, Elzenga 1994.

Mols, P., *Kijken met kunst, een ideeënboek voor tentoonstellingsbezoek*, jsw-boek, nummer 3. Tilburg, Zwijsen, 1994.

Mols, P., *De kunst afkijken, inspirerende activiteiten met jonge kinderen en kunst*, jsw-boek, nummer 21. Tilburg Zwijsen, 1999.

Sendak, M., *Max en de maximonsters*. Rotterdam, Lemniscaat, 1968.